

Kattfot är inte bara knuten till ogödslade ängs- och betesmarker, utan kan i norra Sverige hittas i en rad olika miljöer i skog och längs vattendrag.

FIGUR 1. Kattfot och dvärglum-
mer. – Rörsjön, Ängersjö.
FOTO Anders Delin.
Antennaria dioica and *Selaginella selaginoides* are often found together along streams in Hälsingland.

Kattfoten i Hälsingland

ANDERS DELIN

Kattfot utsågs 2012 till Årets växt. Den presenterades som ängsväxt, eller en art som trivs på ogödslade naturbetesmarker, vilket förvisso stämmer, där den typen av mark förekommer. Det påpekades också att den kan växa på berghällar, och det var kanske på sådana, vid Nämndöfjärden i Stockholms skärgård, som Evert Taube såg den i sina ofta citerade rader ur *Sjösala vals*.

I Hälsinglands skogsland är kattfot vanlig, men kreatur och folk sällsynta. Jordbrukets nedläggning är ännu mer påtaglig där än i sydligare trakter, och ogödslade betade marker numer rena rariteter, liksom även kattfot i den miljön.

Arten har i stället funnit en reträttplats på vägrenarna vid skogsbilvägar och andra grusvägar i skogen, som omfattar mycket större arealer än betesmarkerna. Vaghållningen skapar ständigt nya kala ytor för kattfotskolonisation.

Kala eller med låg vegetation bevuxna ytor är artens huvudkrav, lättförståeligt när man ser dess till marken tryckta bladrossetter. Så snart som mer högvuxna arter kommer upp skymms och undertrycks kattfoten och försvinner för vår åsyn, och förmodligen rätt snart även i verkligheten.

Kattfot – en skogs- och våtmarksart

När skogsbilvägarna växer igen, vilket de snabbt gör när underhållet upphör, försvinner även denna människoskapade kattfotsmiljö. Det är då intressant att undersöka var arten naturligt hör hemma. Det är i skogen, även i en urskogsrest, men bara på speciella ställen.

Eftersom kattfotsrosettterna skyr konkurrens från högvuxna arter är det ganska lätt att föreställa sig att den gillar öppna miljöer i skogen, där träd, buskar, höga örter och gräs står glest. Märkligt är däremot att den trivs både på torra och våta ställen, om den bara får rikligt med ljus.

I den mogna skogen på ordinär produktiv skogsmark – med tjocka täcken av bärris eller mossor – har den små chanser. Dessa täcken tunnas dock ut både i torrare och i våtare miljöer, både i sydvända bergbranter med hållar, hyllor och rasjord, där träden står glest och mossan och bärrisen blir luckiga och tunna, och vid vattendragen, där isens och vattnets erosion skapar kala ytor att kolonisera. Moss- och ristäcken försvinner också vid hård brand och förblir reducerade i flera decennier.

”Märkligt är däremot att den trivs både på torra och våta ställen”

Kattfot i Hälsingland

Kartan över kattfot i Hälsingland visar en jämn spridning över landskapet. Eftersom inventeringsinsatserna har varit något större i den östra halvan betyder detta att arten troligen är något vanligare i de västra, höglänta delarna, där skog är ändå mer dominerande.

Kattfot har antecknats på 1113 lokaler. Av dessa är 498 på tidigare eller fortfarande hävdade kulturmarker. Det är på tomter och rester av slätter- eller betesmark, mest i skogslandet och vanligen på väl-dränerad, torr jord. Det är också till stor del på vägrenar vid vägar i skogen. Mer sällan är det i det nuvarande jordbrukslandskapet, i tätorterna eller industrilandskapet.

I skog har arten hittats på 373 lokaler. De flesta är i sydvända branter eller på bergkrön. Några exempel på inventerarnas beskrivningar av lokalerna är ”tallbacke”, ”rasbrant”, ”bergbrant”, ”hällar”, ”klipphylla”, ”sydbrant”, ”skog i sydsluttning”, ”brant sydsluttning med hållar”.

På de soliga torra lokalerna i bergens sydsluttningar växer kattfot tillsammans med den torra skogsmarkens vanliga arter, men ofta även med någon eller några av följande: liljekonvalj

FIGUR 2. Brudsporre, slätterfibbla, käringtand och kattfot i Brassberget, Ramsjö.

FOTO: Lotta Wallin.

The majority of the forest localities for *Antennaria dioica* in Hälsingland are in open, dry places on hill-tops or south-facing slopes, often together with *Hypochaeris maculata* and *Lotus corniculatus*.

Convallaria majalis, käringtand *Lotus corniculatus*, mjölon *Arctostaphylos uva-ursi*, slätterfibbla *Hypochaeris maculata* och ibland grön- eller klockpyrola (*Pyrola chlorantha*, *P. media*) eller nattviol *Platanthera bifolia* (figur 2). Mosippa *Pulsatilla vernalis* är sällsynt i Hälsingland, men på dess lokaler är kattfot en tämligen ofta observerad följeslagare.

På bäck-, å- och älvstränder har kattfot hittats på 96 lokaler. Dessa är huvudsakligen i skogslandskapet, mindre ofta vid jordbruksmark. Lokalerna kan beskrivas på följande vis: "skogsbäck", "bäckravin", "sandstrand vid Ljusnan", "stenig strand vid fors i Svågan". På sjöstränder har den mycket sällan påträffats.

På stränder växer kattfot gärna ensam i någon skrev i en håll som översvämmas vid högvatten, men har i ett större sammanhang en brokigare skara av grannar. Två av de vanligare och mer karakteristiska strandväxter som ofta finns i närheten är vitmåra *Galium boreale* och ängsvädd *Succisa pratensis*.

Kattfot kan samsas med lågväxta arter som dvärglumner *Selaginella selaginoides*, ärtstarr *Carex oederi*, brunven *Agrostis canina* och blodrot *Potentilla erecta*, och uthärdar närvaron av en och annan knagglestarr eller hirsstarr (*Carex flava*, *C. panicea*), men undviker de högvuxna arter som dominerar på stränder där driftmaterial samlas och göder marken, som lundelm *Elymus caninus*, älggräs *Filipendula ulmaria* och strätta *Angelica sylvestris*.

Några hälsingelokaler

NÄSBERGET

Ett exempel på strandlokal är från en bäck på Näsberget i Ramsjö, där det på en tallåga just över medelvattennivå växte dvärglumner, gran *Picea abies*, liljekonvalj, slidstarr *Carex vaginata*, kruståtel *Avenella flexuosa*, slätterblomma *Parnassia palustris*, midsommarblomster *Geranium sylvaticum*, lingon *Vaccinium vitis-idaea*, kattfot och flädervänderot *Valeriana sambucifolia*.

GRÖNTJÄRN

Gröntjärn i Ljusdal är förmodligen den vattensamling i Sverige som har den största naturliga variationen i vattennivå, 14 meter i höjdd, i takt med att grundvattennivån ändras. Variationen följer inte årscykeln, utan är oregelbunden och långsam, så att den många år i rad kan vara antingen hög, intermediär eller låg.

På Gröntjärns stränder förekommer kattfot rikligt, från den omgivande tallskogen ner till de nedersta delarna (figur 3). När vattennivån under några år håller sig låg koloniserar den blottlagda ytor, blommar rikligt och sätter frö. När vattnet stiger dränks de nedre delarna av populationen och man kan se kattfotens bladrossetter stå oskadade på en halv meters djup. Vi vet inte hur länge de tål dränkning, men amfibisk är kattfoten inte.

FIGUR 3. Bladens ovansida hos kattfot kan vara mer eller mindre täckta med hår. – Gröntjärn, Ljusdal.

FOTO: Anders Delin.

The upper leaf surfaces in *Antennaria dioica* can be more or less densely covered in hairs.

RÖRSJÖN

Rörsjön i övre delen av Voxnan, Ängersjö, är en av en serie sjöar i flacka marker, som under tiden fram till 1960-talet användes som flottningsmagasin, varvid strandvegetationen kraftigt stördes. Sedan flera decennier har de tidigare vegetationsfattiga – under en stor del av året överdämda – stränderna återfått en normal vattennivåväxling och koloniserats. Vegetationen är dock fortfarande inte sluten.

På glest bevuxen grusstrand med visst källvattenutflöde ser man där kattfot kolonisera tillsammans med dvärglumner, snip *Trichophorum alpinum*, stor- och rundsileshår (*Drosera anglica*, *D. rotundifolia*) (figur 1). Även där är det uppenbart att det är den nästan nakna jorden som drar arten till sig.

LÖVBRÄNNOR

Den 30 maj 2008 utbröt skogsbrand i Hassela i norra Hälsingland. Den omfattade slutligen över tusen hektar på Stor-Kölhöjden och Näveråsen. Den blev mycket hård på vissa ytor, så att alla träd och all mossa och bärris dödades. I den mycket glesa nya vegetationen på hårt bränd och asktäckt mark fanns även kattfot, som hade stora blommande plantor där precis ett år efter branden (figur 4).

På brandfält kan kattfot bli kvar under många decennier, som till exempel i den lövdominerade skog – ”lövbränna” – som växer efter branden 1933 norr om Skålvallssjön i Färila, eller den tämligen glesa skogen efter branden 1888 i sydslutningen av Brassberget i Ramsjö.

FIGUR 4. Kattfot på brandfältet i Hassela ett år efter branden 2008.

FOTO: Ann-Christin Jäderholm. *Antennaria dioica* plants may flourish in the competition-free habitat created by forest fires..

FIGUR 5 Kattfotens utlöpare gör att växten snabbt kan bilda täta mattor. Utlöparna ligger yttligt, i regel i eller strax under markytan.

FOTO: Anders Delin.
The runners of *Antennaria dioica* enable the plant to form large patches.

HÖGBRÄNTJÄRN

En av de mest oväntade miljöer där kattfot växer i den hälsingska skogen är vid Högbräntjärn i Ramsjö, där den hittas i ett litet fuktigt stråk mellan moränkullar med tallurskog. Där står den i en matta av kammossa *Ptilium crista-castrensis* tillsammans med ekbräken *Gymnocarpium dryopteris*, liljekonvalj, vårfryle *Luzula pilosa*, vispstarr *Carex digitata*, bergslok *Melica nutans*, harsyra *Oxalis acetosella*, midsommarblomster, skogsviol *Viola riviniana*, skogskovall *Melampyrum sylvaticum*, linnea *Linnaea borealis* och gullris *Solidago virgaurea*. Den blommade inte det år den observerades. Det var mycket länge sedan marken stördes där.

Slutsatser

Att beskriva vegetation är mycket svårare än att beskriva arter. Att karaktärisera en viss arts växtmiljö är lika svårt. Ovanstående försök till beskrivning av kattfotens växtmiljöer i Hälsingland är ofullkomligt. Det tycks dock ändå visa några av kattfotens egenskaper:

- Kattfot hör till de i skogslandet inhemska vilda arterna.
- Den är ljuskrävande och konkurreras snabbt ut av mer högvuxna arter.
- Den är tolerant gentemot både torka och dränkning.
- Den koloniserar snabbt nya kala ytor, troligen genom frön, eftersom jordstammarna är ytliga (figur 5) och förstörs vid brand eller markbearbetning. Förmodligen kommer fröna både ur fröbanken och med vinden.
- Plantan blir troligen långlivad om den inte förkvävs.

Kattfotens förekomst på kulturmark liknar de vilda genom att vegetationen är låg och markstörning förekommer. De flesta lokalerna på kulturmark hotas av att högvuxen vegetation tar över. Undantagen är vägrenarna, som ökar i areal. Husdjurens markbearbetning är borta men väghållningens maskiner har kommit till. Även utan människor skulle kattfoten dock ha en god livsmiljö i Hälsingland. [SBT](#)

Delin, A. 2013: Kattfoten i Hälsingland. [Antennaria dioica in Hälsingland, central Sweden.] *Svensk Bot. Tidskr.* 107: 00–00. In Hälsingland, most localities for *Antennaria dioica* are found at open microsites in forests and along streams and rivers.

Anders Delin är ...

Adress:

E-post:

